

Основи системного аналізу

Задача колективного експертного
оцінювання

Савченко Ілля Олександрович
ННК “ІПСА” НТУУ “КПІ ім. Ігоря Сікорського”

Метод Делфі

Суть цього методу полягає в тому, щоб за допомогою серії послідовних дій домогтися максимального консенсусу при визначенні правильного рішення.

Базовим принципом методу є те, що деяка кількість незалежних експертів краще оцінює і пророкує результат, ніж структурована група особистостей.

Загальна процедура методу Делфі

- Перший тур – групі експертів пропонується анонімно відповісти на деяке питання або зробити деяку оцінку
- Експертів знайомлять із результатами першого туру і пропонують переглянути свої оцінки в наступному турі
- Це продовжується, доки не буде досягнуто консенсусу

Ключові принципи методу Делфі

- **Анонімність учасників**

Запобігає пасткам колективного обговорення:

- Ефект приєднання до більшості: популярність певних переконань збільшується у міру того, як їх приймає все більше людей
- Ефект ореолу (гало): загальне сприйняття людини впливає на сприйняття її окремих особливостей

Ключові принципи методу Делфі

- **Структурування інформації**

Інформація від експертів збирається у формі відповідей на питання опитувальників і коментарів до цих відповідей

- **Постійний зворотній зв'язок**

Експертів знайомлять з результатами попередніх турів, і вони можуть змінювати свої оцінки

Застосування методу Делфі

Метод найбільш доцільно застосовувати для оцінювання певних висловлювань щодо майбутнього.

Стратегічне планування в державному управлінні, техніці, бізнесі.

Питання:

- Як політичні, економічні, соціокультурні, технологічні фактори вплинуть на ситуацію?
- Як відреагують зацікавлені сторони?
- Чи можна вже зараз окреслити потенційні несподіванки?
- Які найбільш екстремальні сценарії можуть виникнути?
- Як підготуватися до можливих подій?

Етапи методу Делфі

Попередній

- Формулювання проблеми і генерація опитувальних форм
- Підбір групи експертів (від 16)

Основний

- Якщо це не перший тур, ознайомлення експертів з результатами попереднього туру
- Надання опитувальників експертам і збір відповідей
- Оцінювання узгодженості і прийняття рішення про необхідність проведення ще одного туру

Аналітичний

- Впорядкування і аналіз отриманих результатів

Критика методу Делфі

- Думка більшості – не обов'язково правильна, креативні рішення можуть відкидатися.
- Аналіз займає багато часу, не підходить до оперативного аналізу.
- Зростає конформізм експертів, прагнення потрапити до більшості.
- Можливість організаторів маніпулювання експертною групою.

Делфі в реальному часі (real-time)

Однією з модифікацій методу є постійне оновлення результатів одразу після отримання відповідей від будь-якого експерта замість проведення турів.

Експерти можуть змінювати свою думку в будь-який час скільки завгодно разів.

Аналіз узгодженості експертних оцінок

Нехай K експертів надають свої оцінки для N показників:

$$\mu^{(k)} = \{Q_j^{(k)} \mid j \in [1, N]\}, k \in [1, K]$$

Введемо метрику для відстані між експертними оцінками:

$$\rho(\mu^{(k_1)}, \mu^{(k_2)}) = \sum_{j=1}^N |Q_j^{(k_1)} - Q_j^{(k_2)}|$$

Аналіз узгодженості експертних оцінок

Будується матриця відстаней:

$$D = \left\{ \rho(\mu^{(k_1)}, \mu^{(k_2)}) \mid k_1, k_2 \in [1, K] \right\}$$

Будується вектор сум по стовпчиках:

$$\hat{D} = \left\{ \sum_{k_2=1}^K \rho(\mu^{(k_1)}, \mu^{(k_2)}) \mid k_1 \in \overline{1, K} \right\}$$

Аналіз узгодженості експертних оцінок

Медіаною M є експертна думка з найменшою
сумою стовпчика:

$$M = \left\{ \mu^{(k_{\min})} \mid \sum_{k_2=1}^K \rho(\mu^{(k_{\min})}, \mu^{(k_2)}) = \min_{k_1 \in [1, K]} \left(\sum_{k_2=1}^K \rho(\mu^{(k_1)}, \mu^{(k_2)}) \right) \right\}$$

Будуємо вектор відхилень від медіани:

$$D^M = \{ \rho(M, \mu^{(k)}) \mid k \in [1, K] \}$$

Аналіз узгодженості експертних оцінок

В якості множини довіри визначимо множину T , як половину найближчих до медіани експертних думок.

В разі, якщо необхідно проводити наступні тури експертизи, критерієм збіжності експертних думок вважають радіус множини довіри R^T .

На наступному етапі до множини довіри ввійдуть ті експертні думки, відстань від яких до медіани не перевищить R^T . Якщо множина довіри буде збільшуватись, це означатиме збіжність експертних думок.

Кластеризація експертних думок

- Іноді розбіжність в експертних думках пояснюється різними поглядами на проблему.
- Якщо використовувати медіану або середні значення оцінок, інформація, пов'язана з різним поглядом на проблему, буде втрачена.

Кластеризація експертних думок

- 1) Кожна експертна думка вважається окремим кластером
- 2) Будується матриця відстаней D між кластерами
- 3) В матриці D шукаються кластери C_{i_1}, C_{i_2} , відстань між якими найменша

Кластеризація експертних думок

- 4) Об'єднуємо всі експертні думки, що містились в кластерах C_{i_1}, C_{i_2} , в один кластер C_{i^*} . Оцінками нового кластеру можна вважати середнє арифметичне з усіх оцінок, що містяться у ньому:

$$\mu^{(i^*)} = \left\{ \frac{\sum_{k \in C_{i^*}} Q_j^{(k)}}{N_{i^*}} \mid j \in [1, N] \right\}$$

N_{i^*} – кількість експертних думок в кластері

Кластеризація експертних думок

- 5) Повторюємо кроки 2–4, доки найменша відстань в матриці відстаней не стане більше деякого порогового значення. В якості такого значення можна використовувати, наприклад, радіус множини довіри R^T .

Приклад кластеризації

Експерт 1			Експерт 2			Експерт 3		
F_1	F_2	F_3	F_1	F_2	F_3	F_1	F_2	F_3
0,613	0,321	0,119	0,299	0,513	0,136	0,392	0,817	0,125
0,223	0,475	0,288	0,346	0,248	0,579	0,308	0,099	0,594
0,164	0,204	0,593	0,355	0,239	0,285	0,3	0,084	0,281
Експерт 4			Експерт 5			Експерт 6		
F_1	F_2	F_3	F_1	F_2	F_3	F_1	F_2	F_3
0,582	0,336	0,094	0,555	0,292	0,124	0,21	0,068	0,317
0,201	0,462	0,31	0,169	0,427	0,235	0,411	0,316	0,334
0,217	0,202	0,596	0,276	0,281	0,641	0,379	0,616	0,349
Експерт 7			Експерт 8			Експерт 9		
F_1	F_2	F_3	F_1	F_2	F_3	F_1	F_2	F_3
0,309	0,402	0,345	0,729	0,264	0,227	0,276	0,63	0,198
0,543	0,461	0,101	0,187	0,5	0,19	0,322	0,217	0,489
0,148	0,137	0,554	0,084	0,236	0,583	0,402	0,153	0,313

Приклад кластеризації

Матриця відстаней:

	k ₁	k ₂	k ₃	k ₄	k ₅	k ₆	k ₇	k ₈	k ₉
k ₁	–	1,698	2,058	0,186	0,484	2,118	1,254	0,562	1,852
k ₂	1,698	–	0,824	1,616	1,666	1,558	1,796	2,142	0,508
k ₃	2,058	0,824	–	1,972	2,096	2,382	2,286	2,588	0,816
k ₄	0,186	1,616	1,972	–	0,426	2,066	1,318	0,704	1,766
k ₅	0,484	1,666	2,096	0,426	–	1,944	1,478	0,736	1,89
k ₆	2,118	1,558	2,382	2,066	1,944	–	1,886	2,266	1,612
k ₇	1,254	1,796	2,286	1,318	1,478	1,886	–	1,352	1,772
k ₈	0,562	2,142	2,588	0,704	0,736	2,266	1,352	–	2,236
k ₉	1,852	0,508	0,816	1,766	1,89	1,612	1,772	2,236	–
Сума	10,212	11,808	15,022	10,054	10,72	15,832	13,142	12,586	12,452

Приклад кластеризації

Матриця відстаней (крок 2):

	C_1	k_2	k_3	k_5	k_6	k_7	k_8	k_9
C_1	—	1,657	2,015	0,455	2,092	1,287	0,633	1,809
k_2	1,657	—	0,824	1,666	1,558	1,796	2,142	0,508
k_3	2,015	0,824	—	2,096	2,382	2,286	2,588	0,816
k_5	0,455	1,666	2,096	—	1,944	1,478	0,736	1,89
k_6	2,092	1,558	2,382	1,944	—	1,886	2,266	1,612
k_7	1,287	1,796	2,286	1,478	1,886	—	1,352	1,772
k_8	0,633	2,142	2,588	0,736	2,266	1,352	—	2,236
k_9	1,809	0,508	0,816	1,89	1,612	1,772	2,236	—

Приклад кластеризації

Матриця відстаней (крок 3):

	C_1	k_2	k_3	k_6	k_7	k_8	k_9
C_1	–	1,632	2,042	2,042	1,34	0,626	1,836
k_2	1,632	–	0,824	1,558	1,796	2,142	0,508
k_3	2,042	0,824	–	2,382	2,286	2,588	0,816
k_6	2,042	1,558	2,382	–	1,886	2,266	1,612
k_7	1,34	1,796	2,286	1,886	–	1,352	1,772
k_8	0,626	2,142	2,588	2,266	1,352	–	2,236
k_9	1,836	0,508	0,816	1,612	1,772	2,236	–

Приклад кластеризації

Матриця відстаней (крок 4):

	C_1	C_2	k_3	k_6	k_7	k_8
C_1	—	1,724	2,042	2,042	1,34	0,626
C_2	1,724	—	0,82	1,562	1,784	2,186
k_3	2,042	0,82	—	2,382	2,286	2,588
k_6	2,042	1,562	2,382	—	1,886	2,266
k_7	1,34	1,784	2,286	1,886	—	1,352
k_8	0,626	2,186	2,588	2,266	1,352	—

Матриця відстаней після
шести кроків:

	C_1	C_2	k_6	k_7
C_1	—	1,724	2,042	1,34
C_2	1,724	—	1,562	1,784
k_6	2,042	1,562	—	1,886
k_7	1,34	1,784	1,886	—

Інтервальне оцінювання

Номер рівня s	Якісна хар-ка рівня s	Кількісна хар-ка рівня s	Оцінка $\mu_{js}^{(k)}$ можливості реалізації рівня s	Ступінь упевненості $\nu_{js}^{(k)}$ експерта в оцінці
1	Надзвичайно низький	$[0 - 0,1]$	0,05	0,99
2	Дуже низький	$[0,1 - 0,25]$	0,15	0,85
3	Низький	$[0,25 - 0,4]$	0,35	0,65
4	Середній	$[0,4 - 0,6]$	0,45	0,97
5	Високий	$[0,6 - 0,75]$	0,25	0,75
6	Дуже високий	$[0,75 - 0,9]$	0,15	0,85
7	Надзвичайно високий	$[0,9 - 1]$	0,10	0,95

Інтервальне оцінювання

Оцінку j -го показника k -й експерт визначає для кожного рівня s у вигляді нечіткої змінної

$$\tilde{Q}_{js}^{(k)} = \langle Q_{js}^{(k)}, \mu_{js}^{(k)} \rangle$$

Оцінка j -го показника в цілому

$$\tilde{Q}_j^{(k)} = \left\{ \langle \tilde{Q}_{js}^{(k)} \rangle \mid s \in [1; S] \right\}, j \in [1; N]; k \in [1; K]$$

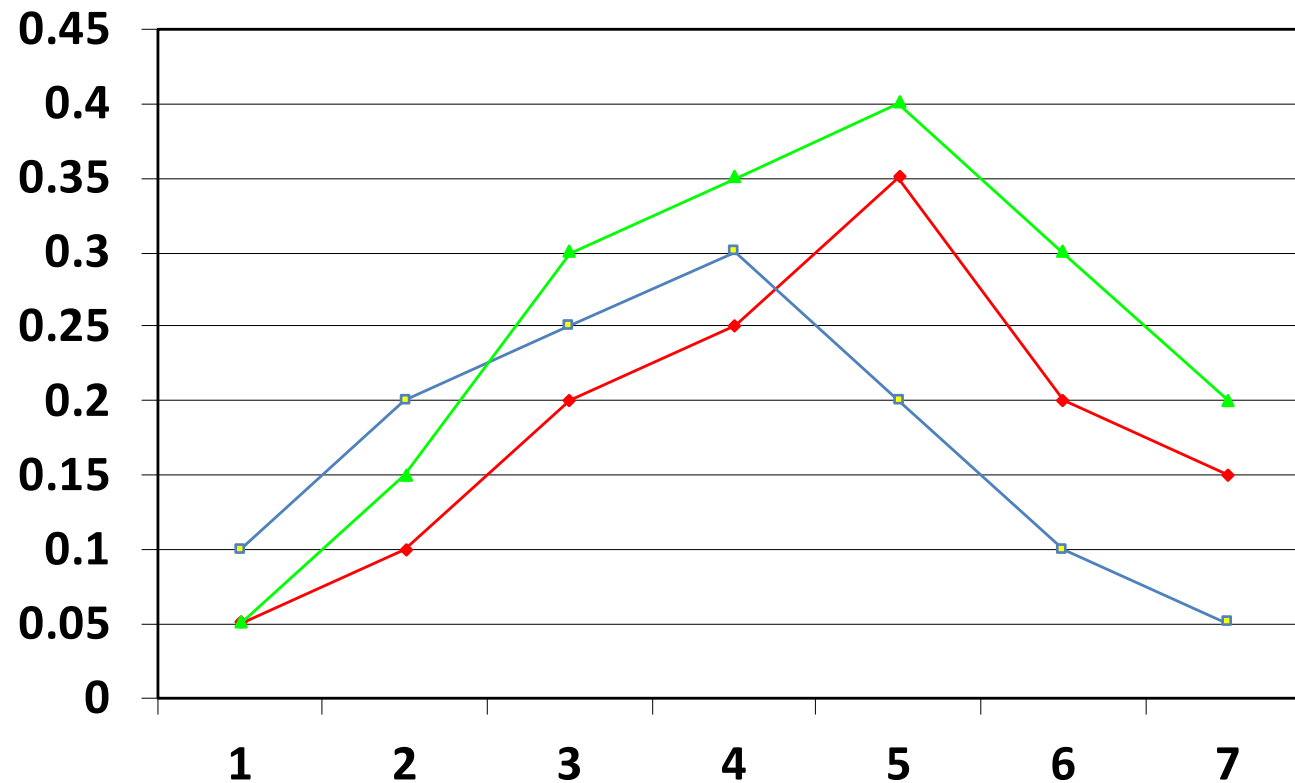
Оцінка об'єкта в цілому

$$\tilde{Q}^{(k)} = \left\{ \langle Q_j^{(k)}, \nu_j^{(k)} \rangle \mid j \in [1; N] \right\}, k \in [1; K]$$

де $\nu_j^{(k)} = \left\{ \nu_{js}^{(k)} \mid s \in [1; S] \right\}, k \in [1; K]$ — ступені упевненості k -го експерта в оцінках.

Графік експертних оцінок для показника

Метрики відстаней для інтервальних оцінок

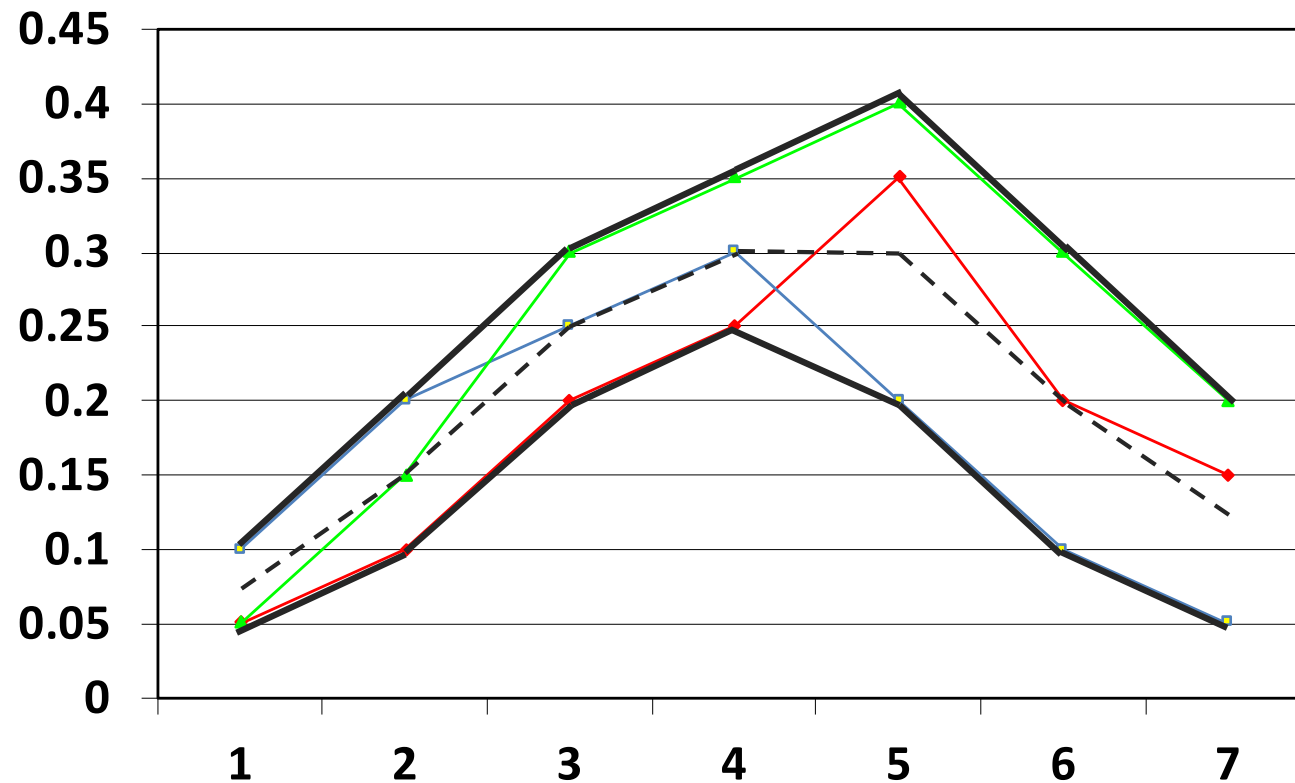
$$1. \rho(Q_j^{(k)}, Q_j^{(l)}) = \frac{1}{S} \sum_{s=1}^S |\mu_{js}^{(k)} - \mu_{js}^{(l)}|$$

$$2. \rho(Q_j^{(k)}, Q_j^{(l)}) = \max_s |\mu_{js}^{(k)} - \mu_{js}^{(l)}|$$

Верхня і нижня границя: $\mu_{js}^+ = \max_k \mu_{js}^{(k)}$ $\mu_{js}^- = \min_k \mu_{js}^{(k)}$

Середнє значення: $\hat{\mu}_{js} = \frac{\mu_{js}^+ - \mu_{js}^-}{2}$

Графік експертних оцінок для показника

Узгодженість інтервальних експертних оцінок

1. Ширина інтервалу:

$$\rho(Q_j^+, Q_j^-)$$

2. Близькість математичного сподівання оцінок до середини інтервалу

$$Q_j^M : \left\{ M \mu_{js} = \frac{1}{K} \sum_{k=1}^K \mu_{js}^{(k)} \mid s \in [1, S] \right\} \quad \rho(Q_j^M, \hat{Q}_j)$$

3. Дисперсія оцінок $D\mu_{js} = \frac{1}{K-1} \sum_{k=1}^K \left(\mu_{js}^{(k)} - M \mu_{js} \right)^2$